

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-259-3-2>

**PECULIARITIES OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL
SUPPORT OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS
IN THE PROCESS OF THEIR ADAPTATION**

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
СУПРОВОДУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
У ПРОЦЕСІ ЇХ АДАПТАЦІЇ**

Kot Yu. V.

*Student of the Psychology Faculty
State Tax University
Irpın, Ukraine*

Кот Ю. В.

*здобувач спеціальності «психологія»,
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна*

Ulianchyk D. O.

*Student of the Psychology Faculty
State Tax University
Irpın, Ukraine*

Ульянчик Д. О.

*здобувач спеціальності «психологія»,
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна*

Zaushnikova M. Yu.

*Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department
of Psychology, Pedagogy and Sociology
State Tax University
Irpın, Ukraine*

Заушнікова М. Ю.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
педагогіки та соціології,
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна*

За підрахунками ООН у справах біженців з 24 лютого 2022 року більше ніж третина українців була вимушена змінити місце проживання та покинути дім через загострення ситуації на півдні та сході України. Приблизно 6 млн 400 тисяч осіб були переміщені в межах України за цей час. В той же час, близько 11 млн українців лишилися на територіях ведення бойових дій або тимчасово невідконтрольованих [4]. Перш за все слід зазначити, які саме особи вважаються переміщеними. Згідно із статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою вважається та особа, яка юридично є громадянином України, постійно проживає на території України та яку змусили, або була змушена особисто, покинути місце постійного проживання в результаті чи задля уникнення негативних наслідків

збройного конфлікту, тимчасової окупації, розповсюджених проявів насильства на територіях, де ведуться бойові дії, порушень прав та свобод громадянина, а також з метою уникнення надзвичайних природних та техногенних ситуацій, що можуть виникнути» [6]. Зрозумілим стає, що таким особам необхідна психологічна допомога та соціально-психологічний супровід у процесі адаптації.

Поняття «Адаптація» стосовно вимушено переміщених осіб означає процес, що продовжується протягом короткого проміжку часу після самого факту переміщення на нове місце подальшого перебування, процес пов'язаний зі стресом через необхідність швидкої зміни місця проживання та пристосування до нових умов життя.

З точки зору ресурсного підходу, то вимушене переміщення в подальшому супроводжується повною втратою чи частковим зменшенням доступу до використання вже існуючих накопичених ресурсів, таких як: власне житло, рухоме майно, робота, довготривалі відносини із родиною та знайомими тощо. Такі стрімкі зміни у житті можуть викликати певні психологічні наслідки, наприклад складність у пристосуванні на новому місці існування або різні особистісні проблеми психологічного характеру [7]. Тому для надання ефективної психологічної допомоги насамперед важливим є розуміння стану та проблем внутрішньо переміщеної особи [1]:

– *Проблема в прийнятті зміни місця проживання.* Аналізуючи проблематику прийняття нового місця проживання, слід зазначити, що важливим є саме факт прийняття ситуації. Таким чином, першочерговим важливим фактором є усвідомлення ситуації та необхідності у тимчасовій зміні місця проживання. Процес реєстрації на новому місці є першим кроком у даному випадку для початку прийняття. До того ж, реєстраційний процес є підставою для отримання в подальшому різного роду допомоги та створення більш комфортніших умов адаптації. Також варто відзначити, що проблеми у прийнятті зміни місця проживання можуть бути через відмінні умови житла. З даною проблемою зіштовхнулися ті, хто проживав у містах і були вимушені переїхати в передмістя. Мешканцям міста у селі може не вистачати мобільності, соціально спілкування через невелику кількість населення та різні інтереси, до того ж, жителі села майже позбавленні широкого вибору дозвілля, освітніх послуг тощо.

– *Криза довіри серед внутрішньо переміщених осіб.* Криза довіри є характерною для більшості переміщених осіб. В першу чергу

вона впливає на сприйняття нових умов проживання та нове спілкування, оточення, на здатність погоджуватися та приймати допомогу, в точу числі психологічну [1]. Як на формування, так і на подолання кризи довіри великий вплив мають близькі, сім'я та загалом соціальне оточення, а також, особливо, сусіди. Саме вони можуть більшою мірою вплинути на побудову довіри після вимушеного переїзду, ніж самі умови перебування.

Процес адаптації значною мірою залежить від приймаючої гро-мади, готовності прийняти внутрішньо переміщених осіб як нових членів громади, а не тимчасово перебуваючих осіб, а також з повагою віднести до минулого переміщених, їх політичних поглядів, веденню побуту та мови спілкування.

– *Емоційно-психологічний стан переміщених осіб, що пережили травматичний досвід.* Переживання травматичного досвіду може призвести до стану нестабільності, або навіть до втрати контролю над ситуацією та життям.

Через травматичний досвід можуть виникати наступні психологічні ускладнення:

– розгубленість думок, через що особа не може виконати задачі, як загалом звикла виконувати;

– втрата власної автономності, поява відчуття некерованості процесами у житті, або відчуття, що «кудись несе»;

– втрата суб'єктивності, відчуття ніби хтось керує вашим життям замість вас;

– стан жертви;

– відсутність можливості прогнозувати власне майбутнє;

– відчуття власної незахищеності навіть коли ви у абсолютно безпечному місці.

Внутрішньо переміщені особи, які особисто вирішили виїхати з території ведення бойових дій та перебувають у новому соціальному становищі мають за мету змінити свою нинішню життєву ситуацію, стати успішними у новому середовищі та загалом знайти себе там. Такого роду труднощі можуть викликати зниження рівня віри у себе та власні можливості, відхід від соціальних подій та контактів, можуть викликати безсоння, апатію, дратівливість, депресивний стан, різного роду неврози [2].

Однією з проблем може бути відсутність довіри серед нового соціума, несприятливе ставлення, дискримінація з боку місцевих мешканців, обмеження можливостей у соціальній, економічній,

культурній сферах життя [2]. Тому створенні спеціальні державні програми для допомоги внутрішньо переміщеним особам можуть сприяти легшому та ефективнішому процесу їх адаптації. Поєднання психологічної, фінансової та соціальної допомоги є необхідним у цьому процесі. Однак, через недостатній рівень фінансового забезпечення державні програми не можуть забезпечити гідний рівень організації умов адаптування внутрішньо переміщених осіб. Так, з початку повномасштабного вторгнення в Україну населення почало отримувати різного роду допомогу, зокрема, і соціально-психологічну.

Станом на 19 жовтня 2022 року Агенство ООН з цих питань працює саме в тих регіонах України, де зареєстрована найбільша кількість внутрішньо переміщених людей, які змогли отримали прихисток. Таким чином, вже понад 2 млн 480 тисяч переміщених українців отримали комплексну допомогу у процесі адаптації, що включає в себе роботу кваліфікованих психологів та соціальних працівників [4]. До того ж, у відповідь на «кризу біженців» у Європі, яка зростає, ООН надає основні засоби допомоги, такі як притулки для перебування на час ведення бойових дій в Україні, програму психологічної допомоги, що входять у розроблений адаптаційний комплекс для тих, хто виїхав за межі України [5]. Отримуючи соціальну-психологічну та фінансову допомогу, більшість внутрішньо переміщених осіб мають можливість більш комфортно адаптуватися, що позитивно впливає на їх психологічний стан.

Отже, загалом зміст соціально-психологічної адаптації залежить в рівній мірі від зовнішніх чинників (місце перебування, родина, ближчі мешканці, громада міста перебування), так і від внутрішніх чинників (емоційний стан людини, травматичний досвід, власні внутрішні відчуття людини). Саме тому, необхідно надавати соціально-психологічний супровід внутрішньо переміщеним особам у вигляді комплексу довготривалих та системних заходів щодо психологічної підтримки та соціального сприяння переміщених осіб у процесі інтеграції в нову громаду, а головною метою є створення сприятливих та дружніх умов життя на новому місці задля попередження виникнення ускладнень та загострень психологічних станів переміщених осіб [3].

Література:

1. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посібник для практиків соціальної сфери / А.М. Грудій та ін.. Київ, 2015. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pozashkilna/psychologichna-sluzhba/post-bnik-shhodo-psixosocz-alno-dopomogi.pdf>.
2. Волошин С.М. Особливості змісту соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. *Проблеми соціальної психології та психології мас. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. Острог : Вид-во НАУОА, 2019. № 9. С. 73–76.
3. Гундертайло Ю.Д. Організація соціально-психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб. *Збірника наукових праць. Випуск 10 (24). Інститут соціальної та політичної психології НАПН України*, 2021. URL : [https://lib.iitta.gov.ua/722789/1/116-Article%20Text-200-1-10-20200301%20\(3\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/722789/1/116-Article%20Text-200-1-10-20200301%20(3).pdf).
4. Внутрішньо переміщені особи (ВПО). *UNHCR Україна*. URL : <https://www.unhcr.org/ua/idps-ua> (дата звернення: 29.10.2022).
5. HOW THE UN IS SUPPORTING THE PEOPLE OF UKRAINE. Unated Nations Foundation. URL : <https://unfoundation.org/ukraine/> (дата звернення: 29.10.2022).
6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-VIII : станом на 27.10.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
7. Тітар І.О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця. *Науковий журнал Український соціум*. Київ, 2016. С. 59–60. URL : https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/57-68__no-4__vol-59__2016__UKR.pdf.